“AQLLI BOG‘CHA” KONSEATSIYASI ASOSIDA BOLALARNI KASB TANLASHGA QIZIQTIRISH

Djamilova Nargiza Nuritdinovna, Nizomiy nomidagi TDPU professori, pedagogika fanlari doktori.
e-mail: djamilova@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha ta’lim tizimini zamon talablari asosida tashkil etish ma’naviy yetuk avlodni, sog‘lom va har tomonlama yetuk bolalarni, ta’limning samarali shakllarini shakllantirish va tarbiyalash usullarini joriy etishga qaratilgan. Shuningdek “Aqlli bog‘cha” konsepsiyasi asosida zamonaviy o‘quv dasturlari va texnologiyalarini joriy etish, bolalarni har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlanish uchun shart-sharoitlarni yaratish hamda bolalarni kasbga erkin qiziqishini shakllantirishga e’tibor qaratilgan.

Kalit so‘zlar: maktabgacha ta’lim tashkiloti, erkin kasb tanlash, shaxsning kasbiy rivojlanishi, innovatsion usullar, tarbiyachi, veb-platforma, dasturiy ta’minot.

ЗАИНТЕРЕСОВАТЬ ДЕТЕЙ В ВЫБОРЕ ПРОФЕССИИ НА ОСНОВЕ КОНЦЕПЦИИ “УМНЫЙ САД”

Аннотация. В данной статье организация системы дошкольного образования на основе требований времени направлена на формирование и внедрение методов воспитания духовно зрелого поколения, здоровых и всесторонне зрелых детей, эффективных форм воспитания. Также уделяется внимание внедрению современных образовательных программ и технологий на основе концепции “умный сад”, созданию условий для всестороннего интеллектуального, нравственного, эстетического и физического развития детей, формированию у детей свободного интереса к профессии.

Ключевые слова: дошкольная организация, свободный выбор профессии, профессиональное развитие личности, инновационные методы, воспитатель, веб-платформа, программное обеспечение.

INTERESTING CHILDREN IN CHOOSING A PROFESSION BASED ON THE CONCEPT OF “SMART GARDEN”

Annotation. In this article, the organization of a preschool education system based on the requirements of time is aimed at the formation and implementation of methods of educating spiritually mature generation, healthy and comprehensively mature children, and effective forms of education. Attention is also paid to the introduction of modern educational programs and technologies based on the Smart Garden concept, the creation of conditions for a comprehensive intellectual, moral, aesthetic and physical development of children, and the formation of children of free interest in the profession.

Key words: preschool organization, free choice of profession, professional development of personality, innovative methods, educator, web platform, software.

Kirish. Jahon miqyosida (Finlyandiya, Janubiy Koreya, Yaponiya, Germaniya, Buyuk Britaniya va boshqalar.) bolalarning psixofiziologik, intellektual, ijodiy

salohiyatini oshirishga qaratilgan ijodiy texnologiyalarni ishlab chiqish, maktabgacha ta’lim tashkilotlarida innovatsion ta’lim muhitini yaratish va bolalarni kasblarga yo‘naltirish, zamonaviy axborot - kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan innovatsion yondashuvlar asosida ilmiy va amaliy tadqiqotlar olib borilmoqda.

Bugungi kunda yangi O‘zbekiston zaminida ma’naviyat, ma’rifat, ta’lim va tarbiya jarayonlari jadal mazmun kasb etmoqda. Bunday o‘zgarishlarni yaratishda yoshlarning bilim, ko‘nikma va ijodkorligi katta ahamiyatga ega. Darhaqiqat, ushbu tamoyil asosida ta’lim va tarbiya siyosati bir nuqtada jamlangan. Ta’lim ham, tarbiya ham o‘z maqsadiga ega. O‘z navbatida, ma’naviyatning bu ikki yo‘nalishi birlashib, shaxsni shakllantiradi. Shu tarzda vaqt bilan uyg‘unlik sharti, bilim usuli va intellektual yetuklik mafkurasi rivojlanadi.

Prezidentimiz Sh. M. Mirziyoev: “Bolalarni kichik yoshdan boshlab rivojlantirish, ularning o‘qishi uchun munosib shart-sharoitlar yaratish orqali kelajakda yoshlarning o‘zligini to‘la namoyon etishiga mustahkam zamin yaratyapmiz. Zero, bu kabi ezgu maqsadimiz yo‘lida sarflangan investitsiyalar ertaga bir necha barobar ortig‘i bilan qaytishiga shubha yo‘q.”, degan so‘zlari respublikamizda yosh avlodni tarbiyalash masalasi davlat siyosati darajasiga ko‘tarilganining yaqqol dalilidir [1].

G‘arbda bir dono so‘z bor: “Ilm Sharqdan tarqaladi”. Bu bejiz emas. Hech kimga sir emaski, qadimda Sharqda ilm-fan yuksak darajada rivojlangan, xususan, bolalarni tarbiyalashga katta e’tibor berilgan. Buyuk Ipak yo‘lining muhim chorrahasida joylashgan vatanimiz o‘tmishda jahon sivilizatsiyalarining beshigi bo‘lganligi haqiqatdir. Muhammad Xorazmiy, Abu Rayxon Beruniy, Ibn Sino, Abu Nasr Farobiy, Ahmad Farg‘oniy, Alisher Navoiy, Mirzo Ulug‘bek kabi ajdodlarimiz katta ilmiy va ma’naviy meros qoldirgan [2].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. “Maktabgacha ta’lim va tarbiyaning davlat standarti” da shunday deyilgan: maktabgacha ta’lim tizimini zamon talablari asosida tashkil etish ma’naviy yetuk avlodni, sog‘lom va har tomonlama yetuk bolalarni, ta’limning samarali shakllarini shakllantirish va tarbiyalash usullarini joriy etishga qaratilgan. Maktabgacha ta’lim tashkilotlari tarmog‘ini kengaytirish, malakali pedagog kadrlar bilan ta’minlash, bolalarni maktabga tayyorlash darajasini tubdan oshirish. O‘quv jarayoniga zamonaviy o‘quv dasturlari va texnologiyalarini joriy etish, bolalarni har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlanish uchun shart-sharoitlarni ta’minlash uchun yaratilgan dasturlar bilan tarbiyalash, bu o‘quv jarayoniga zamonaviy yondashuvni ko‘rsatadi. Mamlakatimizda ta’lim tizimini, jumladan, maktabgacha ta’lim tizimini tubdan yangilash va takomillashtirish davlatimiz siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi. O‘tgan yillar davomida mamlakatimizda ushbu sohani rivojlantirish uchun mustahkam huquqiy asos va institutlar yaratildi [3].

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydagi “O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PQ-4312-son qarori qabul qilingan. Qarorda o‘quv jarayoniga innovatsion va AKTni keng joriy etish, maktabgacha ta’lim tashkilotlarida STEM ta’lim elementlarini joriy etish, shuningdek shaxsiy, erkin kasbiy qiziqishlarini rivojlantirishga qaratilgan muhit ustuvor vazifalar sifatida belgilangan. Ushbu vazifalar bilan bir qatorda bolalarning intellektual va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan texnologiyalarni ishlab chiqish muhimdir. Raqamli texnologiyalar yordamida vaqt tizimida bolalarning erkin kasblarga qiziqishini aniqlashning innovatsion usulidan foydalanish juda muhimdir.

Bugungi kunda maktabgacha ta’lim tashkilotlarining ustuvor muammolarni hal qilishda vazifalar quyidagilardan iborat [4]:

- maktabgacha ta’lim tashkilotlarining hozirgi holatini tanqidiy tahlil qilish;
- mavjud ta’lim tashkilotlarini rejalashtirish jarayonini tahlil qilish;

- xorijiy tajribani o‘rganish va kerakli xulosalar chiqarish;

- maktabgacha ta’lim muassasalarida kasbiy ko‘nikmalarni shakllantirishga va erkin kasb yo‘nalishini aniqlashga yordam beradigan innovatsion xona dizayni yechimlarini ishlab chiqish;

- bog‘chaga qabul qilingan bolalarni yoshidan qat’i nazar va ta’lim jarayonida ixtiyoriy va erkin kasb xonalarida tarbiyalash. Bog‘chada kasb yo‘nalishiga qiziqishni doimiy kuzatib borish uchun elektron axborot tizimini joriy etish va boshqalar.

Ma’lumki, bolalikdan mehnatga qiziqish, zarur ish qobiliyatlari va shaxsiy fazilatlar shakllanadi. E.F.Seerning so‘zlariga ko‘ra, kasbiy o‘zini o‘zi identifikatsiya qilish-bu ma’lum bir kasb va madaniyatdagi shaxsning o‘zini o‘zi tasvirlashining muhim omilidir.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni kasblar bilan tanishtirishning bir nechta modellari mavjud. E.A.Klimov kasbiy o‘zini o‘zi belgilashni insonning aqliy rivojlanishining eng muhim belgilaridan biri, uni professional jamoaga kiritish jarayoni deb biladi [5].

Shuning uchun insonning kasbiy rivojlanishining har bir bosqichi o‘ziga xos va muhimdir. Psixologning aytishicha, insonning kasbiy rivojlanishi uning hayoti davomida sodir bo‘ladi.

Shunday qilib, shaxsning birinchi kasbiy rivojlanishi o‘z-o‘zini anglashning shakllanish davridan boshlanadi (2-3 yosh) va o‘smirlikgacha davom etadi (10-12.). Keyingi bosqichda-ikkilamchi variantlar-ta’lim va kasbiy sohalarni izlash va tanlash mumkin. Bu jarayon o‘smirlik davrida (15-16 yoshgacha) sodir bo‘ladi.

Shuning uchun, kelajakdagi kasbni tanlash uchun, bolani maktabgacha ta’limdan tayyorgarlikni boshlashingiz kerak. Uning ota-onasi va bobosi qaysi kasb egalari? Bilingki, u turli kasblarning xususiyatlari bilan tanishadi, va u katta bo‘lganida qaysi kasbga ega bo‘lmoqchi shular haqida qiziqish kerak.

Bolalarda kattalar kasbining har xil turlari bo‘yicha ishlashga hurmat bilan munosabatni shakllantirish, inson hayotidagi ish joyi, ish natijalari va ish jarayonida faoliyat yuritayotgan kasb egalari haqidagi fikrlarini boyitish muhimdir.

Tadqiqot metodologiyasi. “Aqlli bog‘cha” kontseptsiyasi uchun maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalarning kasbga erkin qiziqishini shakllantirish asosida kasbga aloqador dasturiy platforma yaratish, shuningdek, monitoring asosida kasbga qiziqadigan bolalarning kasbini aniqlash zarur[4]. Jumladan:

- Maktabgacha yoshdagi bolalarning kasblarga qiziqishini rivojlantirishga yordam berish uchun o‘qituvchilarga uslubiy va didaktik yordam ko‘rsatish;

- Maktabgacha yoshdagi bolalarning mustaqil foydalanishlari uchun elektron ta’lim i resurs kasblari katalogini yaratish.

Ushbu loyihaning asosiy maqsadi 3-7 yoshli bolalarni “Aqlli bog‘cha” konsepsiyasi asosida maktabgacha ta’lim tashkilotlaridagi kasblarga yo‘naltirish, ushbu faoliyatga tarbiyachilarni tayyorlash, maktabgacha yoshdagi bolalar uchun elektron dasturiy ta’minot va elektron platforma, kompyuter o‘quv o‘yinlarini yaratishdan iborat.

Umuman olganda, bola kim va qaysi kasbni tanlaydi? Odatda, kasbiy o‘zini o‘zi belgilash masalasi faqat o‘rta maktabda, bola uchun qo‘shimcha ta’lim sohasini tanlash zarurati bilan bog‘liq.

Maktabdan oldin bolalar kattalar faoliyatining mohiyatini tushunishga qodir. Jamiyatni va har bir insonning vazifalarini tushunish uchun bunday bilimlar bolalarning xatti-harakatlarini tartibga solishni ta’minlaydi, ular shaxsiy ish, kattalar ishi va inson ijodiga motivatsiya va munosabatlarni tiklashga yordam beradi. Shunday qilib, ijtimoiy qadriyatlar, ijtimoiy talablar va jamiyatda qabul qilingan normalarni o‘zlashtirish jarayoni kuchayadi, shaxsning axloqiy asoslari shakllanadi. Bu maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalashning asosiy vazifalaridan biridir.

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalarni o‘qitish uchun ajoyib alternativ [6,7] usullarini joriy etish muhimligini ta’kidlash lozim. Shu jumladan:

- maktabgacha yoshdagi bolalarni har tomonlama kamolotga yetkazish, ta’lim jarayoniga ta’lim va tarbiya berishning samarali shakllari va usullarini joriy etish;
- maktabgacha ta’lim tizimidagi innovatsiyalar, ilg‘or pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish;
- maktabgacha ta’lim tizimi xodimlarini tayyorlash va qayta tayyorlash, o‘qitish, ishga qabul qilish va rivojlantirish uchun yangi kelishuvlarni amalga oshirish;
- kontseptsiyadagi vazifalarni bajarishda erishilgan natijalar, maqsadli ko‘rsatkichlar va tegishli davr uchun mo‘ljallangan asosiy yo‘nalishlar bo‘yicha har yili baholash.

Maktabgacha ta’lim tashkilotining bugungi standarti asosida innovatsion loyihada ko‘rsatilgan talablar asosida maxsus xonalar qurilishi kerak. Bu xonalar bolalar e’tiborini tortadigan kasblar uchun zaruriy bo‘lgan jihozlar va uyinchoqlar bilan boyitiladi. Masalan, texnologiya, san’at, tibbiyot, botanika, zoologiya, geografiya, asosiy fan xonalari va boshqalar. Bu orqali maktabgacha ta’lim tashkilotiga qabul qilingan bolalar yoshidan qat’iy nazar ta’lim olishadi va ta’lim jarayonida o‘z xohishiga ko‘ra va erkin ravishda kasb xonalarda uynashadi va bolalarni qaysi kasb xonalarida faol bo‘lishlarining doimiy monitoring olib boriladi, qaysi kasb ko‘proq qiziqish uyg‘otadi, bola qaysi kasbni tanlagan bo‘lsa, har oy qiziqish qanday ekanligi to‘g‘risida to‘plangan ma’lumotlarga asoslanib tahlil qilinadi. Natijada, bu 4 yillik ta’lim jarayonida kuzatildi. Sotsiologik tadqiqotlar bolaning qaysi kasbga qiziqishini aniqlash uchun amalga oshiriladi.

Masalan, bola 4 yil davomida 70% “texnika” yo‘nalishiga, 20% tabiat yo‘nalishiga, 10% esa san’atga qiziqib ta’lim olgan bo‘lsa, bu keyingi bosqichda maktab, litsey, kollej va universitetlarda tanlagan kasbi bo‘yicha, agar u o‘z yo‘nalishi uchun yaratilgan sharoitlarda ta’lim olsa kelejakda o’z sohasini yetuk mutaxassisi bo‘ladi. Ushbu usulning yana bir muhim jihati shundaki, bola o‘zi kasb tanlaydi

Loyihaning yana bir afzalligi-bu bolalarning ota-onalari uyda bolaning qiziqadigan kasbining shartlari to‘g‘risida ma’lumot olishdan manfaatdor bo‘lgan kasblar haqida ma’lumot olish va o‘qitish imkoniyatiga ega bo‘lishdir.

Tahlil va natija.

Taklif etilayotgan innovatsion loyiha yechimi quyidagi axamiyatga ega:

- maktabgacha yoshdagi bolalarning fiziologik xususiyatlarini hisobga olgan holda kognitiv jarayonlarni rivojlantiradigan “Aqlli bog‘cha” veb-platformasini yaratish;
- maktabgacha yoshdagi bolalarni kasblar bilan tanishtiradigan va ularning kasbiy qiziqishini aniqlashga xizmat qiladigan dasturiy ta’minotni yaratish;
- “Aqlli bog‘cha” kontseptsiyasi uchun bolalarning kasbga erkin qiziqishini shakllantirish uchun dasturiy ta’minot yaratish kerak.

Loyiha natijalarini amaliyotga tatbiq etish maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ta’lim sifatini oshiradi, bolalarning har tomonlama rivojlanishi uchun shart-sharoitlarni yaratadi va nazorat qiladi, “aqlli bog‘cha” veb-platformasini yaratish va ommalashtirish orqali interaktiv axborot almashinuvi hamda tarbiyachilarning ish tizimidagi resurslarni tejash imkonini beradi [4].

Bundan tashqari, loyiha natijasida quyidagilarga erishish rejalashtirilgan:

- “Aqlli bog‘cha” konsepsiyasi uchun bolalarning kasbga erkin qiziqishini shakllantirish uchun dasturiy ta’minot yaratiladi va amaliyotga tatbiq etiladi;
- innovatsion usullar asosida veb-platformani yaratish va joriy etish maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalar bilan mashgu‘ulotlarni tashkil etishga yordam beradi;

- ilmiy-tadqiqot natijalari asosida maqolalar respublika va ilmiy jurnallarda, “Web of Science” yoki “Scopus” ma’lumotlar bazasida indekslangan nashrlarda maqolalar chop etiladi.

- bolalarning kasbga erkin qiziqishini shakllantirish uchun dasturiy ta’minotni tijoratlashtirishni boshlash uchun innovatsion usullarga asoslangan “aqlli bolalar bog‘chasi” kontseptsiyasining tijoratlashtirish.

Xulosa. Hech shubha yo‘qki, ushbu hayotiy muhim loyihani maktabgacha yoshdagi bolalarni o‘qitish va tarbiyalashda qo‘llash amalda katta samara beradi. Zero, O‘zbekiston kelajagini bugungi yosh avlod yaratadi. Shuning uchun bunday ilg‘or yangilik va g‘oyalarni zamonaviy ta’lim bilan ta’minlash uchun ulardan samarali foydalanishga harakat qilishimiz kerak. Yurtimiz kelajagi bo‘lgan farzandlarimizni zamon talablariga javob beradigan, ilm-fanga chanqoq, intellektual salohiyatli, ijodkor va tafakkuri keng insonlar qilib tarbiyalash maktabgacha ta’lim tizimi oldida turgan dolzarb vazifadir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Kichik yoshdagi bolalarni tarbiyalash va ta’lim berish bo‘yicha ikkinchi Butunjahon konferentsiyasi ochilish marosimidagi nutqi. – Toshkent shahri, 15-noyabr 2022-yil.

2. Qosimov E, Qosimov I. “Aqlli bog‘cha”da innovatsion ta’lim-tarbiya usuli farzandlarimiz baxtli kelajagiga xizmat qiladi. Yangi O‘zbekiston gazetasi № 265, 2022-yil 29-dekabr.

3. Qosimov E.U. “Aqlli bog‘cha” uning qanday afzalliklari bor. Xalq so‘zi gazetasi 2019-yil 29-dekabr,

4. N. N. Jamilova, Sh. T. Khasanova, N. Z. Imamova. Creation of a n Innovative model “Smart Kindergarten”, focused on the free choice of profession by children in preschool educational organizations. Central asian journal of theoretical and applied sciences. Volume: 04 Issue: 12 Dec 2023 ISSN: 2660-5317.

5. Qosimov I., Xakimov R. R., Djamilova N. N. “Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalarni erkin kasb tanlashga yo‘naltirish bo‘yicha “Aqlli bog‘cha” innovatsion modelini yaratish” zaruriyati. “Maktabgacha ta’limda davlat va nodavlat sektorini rivojlantirish: yangi shakllari va ta’lim mazmuni” Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to‘plami, TDPU, 13-may 2020.

6. Djamilova N. The essence of the development of personal memory in future teachers. Proceedings of the scientific-practical conference on the topic “The role of preschool education and upbringing in the period of the Third Renaissance” Tashkent 2021. March 4, 40-43 p.

7. Djamilova N. Education of physical culture in children of preschool age. Preschool education: international experience and modern approaches “Proceedings of the international scientific and practical conference 2021, May 27. – Tashkent – P. 80-81.